

Dołęga, Józef M.

"Elementarz metafizyki", M. Gogacz, Warszawa 1987 : [recenzja]

Studia Teologiczne 7, 265-267

1989

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

dzą u katolika mieszane uczucia. Można rozumieć trudności w przyjmowaniu katolickich dogmatów o Niepokalanym Poczęciu i Wniebowzięciu NMP. Kwestionowanie natomiast prawd o Bożym macierzyństwie Maryi i Jej trwałym dziewictwie wydaje się odgrzebywaniem argumentów, które już dawno temu zostały odrzucone. Spór w tym wypadku przypomina do złudzenia polemikę ariańską w XVI-XVII w. Wówczas to na nowo wysunięto problem, który został dostatecznie rozwiązany na wielkich soborach trynitarno-chrystologicznych.

Katolicki kult maryjny kształtuje się różnie w różnych krajach. Niekiedy rzeczywiście powstają w nim przerosty. Wynikają one jednak z poziomu wiedzy religijnej poszczególnych ludzi, a nie z nauczania Kościoła. Nierozróżnianie tych źródeł prowadzi zwykle do błędnych wniosków. Jest prawdą, że „do rąk teologów protestanckich dociera mariologia wypowiadająca słowa wielkie a niecisłe, poddająca się emocjonalnym porywom przeciw wymaganiom teologii, entuzjazmująca się paradoksalnymi i niezwykle śmiałymi sformułowaniami, które z trudnością można zrozumieć dobrze, a łatwo źle” (s. 156). Nie zwalnia to ich jednak od krytycyzmu w ocenie i od ostrożności w ewentualnym odrzuceniu.

O. Napiórkowski ukazał rozbieżności protestancko-katolickie w mariologii z powagą, nie przystrajając ich w ozdobne szaty. Wielość tych różnic napawa zdumieniem. Jest to jednak zarazem krok do przodu w stronę jedności. Bo czyż można stanowić jedno, nie znając się wzajemnie? Dostrzeżenie wszakże różnic jest dopiero krokiem wstępnym. Stąd zachodzi potrzeba dalszych kroków: w badaniach, otwieraniu serca, medytacji, praktykowaniu miłości, modlitwie.

M. G o g a c z, *Elementarz metafizyki*, ATK, Warszawa 1987, ss. 188

Elementarz metafizyki, to następna pozycja książkowa profesora Mieczysława Gogacza, przybliżająca podstawy filozofii tomistycznej w wersji tak zwanego tomizmu konsekwentnego. Praca ta, poza przedmową, słownikiem terminów i informacją bibliograficzną, składa się z analizy dwunastu zagadnień, które w całości prezentują istotną problematykę metafizyki w ujęciu tomizmu konsekwentnego. Autor książki M. Gogacz, Profesor Akademii Teologii Katolickiej, jest kierownikiem Katedry Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej ATK.

1. *Spotkanie źródłem poznania i przedmiotu nauk* (11-19) — to pierwszy problem, w którym autor wprowadza czytelnika w zagadnienia metafizyki poprzez mowę serca jako bytowy skutek poznania i przez proces uwyrażniania się przedmiotu nauk.

2. *Byt z pozycji spotkania i poznania* (19-33) — w tym punkcie pracy podejmuje filozof następującą problematykę: mowa serca jako doświadczenie bytu, istotowe pryncypia bytu (forma jako akt i materia jako możliwość), niepełna istota (quidditas) i pełna istota (subsystencja), wewnętrzny w bycie akt istnienia, dwa sposoby zindyfikowania w bycie aktu istnienia, wykluczenie krążenia pryncypiów i wiedza podczas spotkania (reditio i gnoza).

3. *Byt w aspekcie przyczyn* (33-44) — to następne zagadnienie, w którym autor zaprezentował wewnętrzne przyczyny bytu (istnienie jako akt i istota jako możliwość) w ujęciu strukturalnym i genetycznym oraz zewnętrzne przyczyny bytu, w których Samoistny akt istnienia jest ujęty jako przyczyna zależnych aktów istnienia i substancje — jako przyczyny celowe istoty bytów.

4. *Transcendentalne własności bytu i pierwsze zasady* (44-58) — w tym problemie tomista konsekwentny podał analizę następujących zagadnień: poznawcza kolejność transcendentaliów, odrębność bytu, jedność bytu, realność bytu, pryncypia bytu a pierwsze zasady wyrażające transcendentalia, prawda jako własność bytu, dobro jako własność bytu, piękno jako własność bytu i zmienność bytu z transcendentaliami.

5. *Relacje* (58-66) — to zagadnienie podejmowane wielokrotnie przez autora, tutaj zostały przedstawione następujące problemy: budowa relacji, podział relacji: relacje transcendentalne, relacje kategorialne, istnieniowe relacje sprawcze, istnieniowe relacje osobowe, istnieniowe relacje nieosobowe i relacje istotowe.

6. *Dominujący w bycie akt istnienia* (66-78) — prezentuje tutaj autor pluralistyczne zidentyfikowanie istnienia, omawia typy aktów istnienia i analizuje inne koncepcje istnienia.

7. *Istnienie samoistne — Bóg* (78-94) — ten fragment pracy zawiera następującą problematykę: wykrycie samoistnego aktu istnienia, struktura samoistnego aktu istnienia, Bóg tożsamy z samoistnym aktem istnienia, stwarzanie (*creatio esse*), podtrzymywanie bytu w istnieniu (*conservatio esse*), inne koncepcje Boga, monizm i pluralizm.

8. *Podmiot spotkania — człowiek* (94-110) autor umieścił tutaj następującą problematykę: mowa serca drogą do problemu człowieka, bytowa struktura człowieka, ujęcie genetyczne stanowiących człowieka przyczyn wewnętrznych, dusza człowieka, ciało człowieka, zewnętrzne i wewnętrzne przyczyny człowieka, człowiek jako osoba, godność osoby, miłość jako relacja osobowa, wiara jako relacja osobowa, nadzieja jako relacja osobowa, humanizm, religia, ciemna noc miłości.

9. *Relacja poznania jako skutek poznania* (110-119) — tutaj znajdujemy następującą problematykę: poznanie niewyraźne (realne relacje między bytem i intelektem możliwościowym), poznanie wyraźne (tworzenie wiedzy), kontemplacja i mistyka, uwagi o odmianach metafizyki.

10. *Relacja postępowania jako przejście ze spotkania do obecności* (120-129) — w tym fragmencie pracy autor przedstawił następujące problemy: przedmiot etyki, pryncypia postępowania (sumienie, kontemplacja, mądrość), teoria wartości, metaoia i humanizm kultury oraz problem powinności.

11. *Metody i struktura metafizyki* (130-140) — w tym punkcie pracy znalazły się następujące zagadnienia: identyfikowanie bytu jako metoda uzyskiwania twierdzeń metafizyki, szukanie zgodności wiedzy z bytem jako metoda uznawania twierdzeń metafizyki, krótka historia metod metafizyki, uwyrażnienie metody identyfikowania i uznawania twierdzeń metafizyki, kolejność twierdzeń metafizyki.

12. *Z dziejów metafizyki bytu* (141-151) — problem ten autor ujął w sposób następujący: okres do XX wieku, powody różnych recepcji myśli św. Tomasza, tomizm tradycyjny, tomizm łowański i transcendentalny, tomizm egzystencjalny i konsekwentny, problem jednej recepcji myśli św. Tomasza, uwagi o życiu św. Tomasza.

Prezentowana tutaj praca prof. M. Gogacza wprowadza Czytelnika w myślenie filozoficzne i w określoną metafizykę — metafizykę tomistyczną. Nie stanowi ona pozytywnego wykładu tradycyjnych zagadnień metafizycznych, ale dzięki oryginalnej koncepcji metafizyki Autora tej pracy, wprowadza ona odbiorcę w nowe dziedziny myśli filozoficznej związanej z metafizyką i w jakimś sensie stanowi metafizykę.

„Elementarz metafizyki”, jak każda inna praca Profesora, napisana jest zwięzłym, klarownym językiem, ale u odbiorcy wymaga skupienia i refleksji przy jej lekturze. Może ona być dobrą lekturą dla studentów filozofii i dla zainteresowanych filozofią tomistyczną. Na zakończenie tej informacji przytaczamy tekst

autora: „Zyczliwości i uwadze Czytelników polecamy wyniki naszej wspólnej pracy prosząc, aby stawali się przyjaciółmi rzeczywistości, która tym, że jest i czym jest, staje się pięknem metafizyki, szczęściem intelektu, biernym oczyszczeniem go i sytuowaniem nas wśród realnych bytów, a głównie wśród osób, dzięki wierności istnieniu, z którym kontaktują nas relacje istnieniowe, oparte na realności, prawdzie i dobru jako przejawach istnienia bytu”.

Józef M. Dołęga

Dokumenty nauki społecznej Kościoła, Redakcja: ks. Marian Radwan SCJ, O. Leon Dyczewski OFM Conv., Adam Stanowski, Rzym-Lublin 1987, Część 1, s. 460; Część 2 s. 456

Wydany przez Fundację Jana Pawła II, Polski Instytut Kultury Chrześcijańskiej, Rzym, zbiór dokumentów społecznej nauki Kościoła pod Redakcją Wydawnictw KUL jest pozycją bardzo cenną. Zebrano w niej przetłumaczone na język polski liczne dokumenty nauki społecznej i wydano w starannej formie zewnętrznej wraz z uwzględnieniem strony praktycznej.

Cześć pierwsza zbioru jest zaopatrzona w artykuł wprowadzający ks. J. Majki pt. *Nauka społeczna Kościoła, jej charakter i miejsce w orędziu ewangelicznym*. Zbiór dokumentów zaczyna się od Encykliki o kwestii robotniczej *Rerum novarum* Leona XIII. Praktyczną stroną w wydaniu tego dokumentu jest wprowadzenie numeracji, której nie miał m. in. w zestawieniu w „Znaku” (332-334), a która ułatwia korzystanie z niego i odsyłanie do niego. Ponadto w części tej zamieszczono nie tylko encykliki społeczne, lecz także Konstytucję duszpasterską o Kościele w świecie współczesnym (*Gaudium et spes*) i Deklarację o wolności religijnej (*Dignitatis humanae*) Soboru Watykańskiego II, Przemówienia i Orędzie na Światowy Dzień Pokoju 1973. Część ta stanowi zatem zbiór najistotniejszych społecznych dokumentów Kościoła poprzedzających pontyfikat Jana Pawła II.

Cześć druga zbioru zaczyna się od Orędzia Jana Pawła II do biskupów w Puebla (28 stycznia 1979 r.), dotyczącego teraźniejszości i przyszłości ewangelizacji w Ameryce Łacińskiej. W zasadzie jest ona poświęcona dokumentom społecznym Jana Pawła II. Tylko bowiem Deklaracja Stolicy Apostolskiej w sprawie Polski (Madryt, 12 lutego 1982) znajduje się wśród dokumentów Jana Pawła II oraz dwa dokumenty Kongregacji Nauki Wiary. Pierwszy z nich to Instrukcja o niektórych aspektach „teologii wyzwolenia”, drugim jest Instrukcja o chrześcijańskiej wolności i wyzwoleniu.

Zamieszczone w dwóch częściach społeczne dokumenty Kościoła stanowią cenną pozycję. Tworzą one zbiór najważniejszych dokumentów dotyczących problematyki religijno-społecznej. Szkoda może, że do tego zbioru w języku polskim nie dołączono dokumentów Pawła VI po roku 1973. Idzie szczególnie o Przemówienie z nocy 25 grudnia 1975 r., w którym Paweł VI sprecyzował zadanie budowania „cywilizacji miłości” (AAS 68/1976/N. 2/143-145). Jest ono postawieniem przed ludzkością ważnym ogniwem wiążącym poprzednie dokumenty z późniejszymi. Niezależnie programu w dziedzinie społecznej, gospodarczej, kulturowej i politycznej oraz jednak od tej luźki zebrane dokumenty stanowią pozycję wartościową, godną polecenia. Dostarcza nie tylko spory zasób dokumentów społecznych, lecz jednocześnie ułatwia w tym zakresie korzystanie z takich źródeł jak np. *Acta Leonis Pontificis Maximi*, *Acta Sanctae Sedis*, *Acta Apostolicae Sedis*, *Insegnamenti di Paolo VI* i innych oraz przybliża je tym, którzy do nich dostępu nie mają. Praktyczną stroną zbioru powiększa zamieszczenie na końcu not o tekstach